

Izvorni naučni rad

UDK 316.723(497.11Novi Pazar)

Semrija SMAILOVIĆ (Novi Pazar)

Univerzitet u Novom Pazaru

semrija.smailovic@uninp.edu.rs

Amela MURATOVIĆ (Novi Pazar)

Univerzitet u Novom Pazaru

amela.muratovic@uninp.edu.rs

Alma ČOLOVIĆ-MEĐEDOVIĆ (Novi Pazar)

Univerzitet u Novom Pazaru

alma.colovic@uninp.edu.rs

PRIMJENA TEORIJE GEERTA HOFSTEDA NA ISPITIVANJE PERCEPCIJE DIMENZIJA KULTURE RODITELJA I MLADIH U NOVOM PAZARU I RAŠKI

Referentni teorijski okvir za potrebe ovoga rada koji se bavi istraživanjem kulturalnih razlika i kulturalne interakcije u multikulturalnim sredinama predstavlja teorija Geerta Hofsteda. Problem istraživanja operacionalizovan je pitanjem – pokreće li kulturalna interakcija različite percepcije dimenzija kulture od strane mladih u odnosu na njihove roditelje?

Istraživanje je obavljeno sa ciljem da se utvrdi da li postoji razlika na skali dimenzije nacionalne kulture na poduzorcima koji su činili mladi i roditelji iz Novog Pazara i Raške, pri čemu su nezavisne varijable istraživanja obrazovni nivo roditelja i dimenzije kulture njihove djece. U uzorku je zastupljeno 360 učenika srednjih škola sa teritorije Novog Pazara i Raške i 702 roditelja. Kao instrumenti istraživanja korišćeni su Upitnik o ličnim socio-demografskim podacima za roditelje i djecu i Upitnik o dimenzijama kulture – Dorfman & Howell – Dimensions of Culture Questionnaire (1988) za roditelje i djecu.

Rezultati istraživanja pokazuju da postoji niska, ali statistički značajna razlika u stepenu izraženosti dimenzija kulture roditelja i djece. Na uzorku roditelja stepen izraženosti dimenzija kulture je sljedeći: izbjegavanje neizvjesnosti ($M = 3,97$), slijedi individualizam/kolektivizam ($M = 3,44$), udaljenost moći ($M = 3,1$) i maskulinitet/femininitet ($M = 2,99$). Na uzorku

mladih stepen izraženosti dimenzija kulture djece je sljedeći: izbjegavanje neizvjesnosti ($M = 3,98$), slijedi individualizam/kolektivizam ($M = 3,51$), maskulinitet/femininitet ($M = 2,86$) i dimenzija udaljenost moći ($M = 2,65$). Ustanovljene su razlike na poduzorcima roditelja iz Novog Pazara i roditelja iz Raške, na dimenzijama: individualizam/kolektivizam, udaljenost moći i maskulinitet/femininitet. Sve tri dimenzije su izraženije kod roditelja iz Raške.

Ispitujući razliku na dimenzijama kulture roditelja i djece utvrdili smo statistički značajnu razliku na dimenzijama: udaljenost moći i maskulinitet/femininitet.

Kruskal Valisovim testom ustanovili smo da nivo obrazovanja roditelja utiče na dimenzije kulture djece. Utvrđeno je da postoji razlika na dimenziji kulture individualizam/kolektivizam i nivoa obrazovanja roditelja. Najviši skor na dimenziji kulture individualizam/kolektivizam imaju učenici iz Novog Pazara, čije majke imaju više i visoko obrazovanje. Formalno obrazovanje očeva nema statistički značajan uticaj na dimenzije kulture djece.

Ključne reči: dimenzije nacionalne kulture, kulturalne razlike, roditelji, djeca

Uvod

Kultura i kulturološke razlike sastavni su dio našeg društvenog naslijeđa od posebne važnosti za razumijevanje ljudskog ponašanja. Proučavanje dimenzija kulture doprinosi razumijevanju odnosa prema sebi, prema drugim ljudima, način reagovanja na probleme koji nas okružuju, razumijevanju razlika. Razlike dolaze do izražaja usljed suživota, sveopće globalizacije, faktora sredine, kretanja stanovništva, individualnih razlika koje su često produkt kulture.

Naše vaspitanje, odgoj, vjera, tradicija i običaji dio su kulture koji imaju važnu ulogu u oblikovanju naše ličnosti. Vođeni činjenicom da je pojedinac istovremeno individua, pripadnik porodice, pripadnik nacionalne i etničke grupe sa svim karakteristikama, pritom izložen uticaju brojnih izazova, smatramo da vaspitavanje djece predstavlja za roditelje veliki izazov i dilemu u odabiru vaspitnih postupaka.

Područje Sandžak ili Raška jedna je od oblasti pozitivnog primjera suživota pripadnika bošnjačke i srpske nacionalnosti. Nastojanje roditelja da kod djece formiraju vrijednosti koje sami posjeduju i vrijednosti kulture kojoj pripadaju dodatno usložnjava život u višenacionalnim sredinama. U multikulturalnim sredinama, usled interakcije dolazi do međusobnog miješanja,

asimilacije, dolazi do gubljenja razlika među kulturama. Djetetov socijalni razvoj je pod uticajem složenog uzajamnog odnosa porodice i zajednice koje nose obilježja kulture u kojoj žive mladi. U kojoj mjeri će roditelji uspjeti da prenesu kulturne vrijednosti na djecu zavisi od više faktora kao što su vrijeme u kojem živimo, uslovi življenja, sukob mišljenja među generacijama, miješanje više kultura i uticaj globalizacije u svim segmentima života.

Obrazovanje je pokazatelj prosperiteta i napretka društva, sa važnim uticajem na život pojedinca. Nivo obrazovanja utiče na način razmišljanja, stil života, socijalnu interakciju i uključivanje u različite oblike društvenog života u zajednici. Da li će neko biti dobar roditelj, ne zavisi prevashodno od nivoa obrazovanja, ali nivo obrazovanja može doprinijeti lakšem sagledavanju problema, formiranju vaspitnih stilova roditelja, adekvatnijem usmjeravanju djece, načinu rješavanja problema koji se javljaju tokom odrastanja.

S obzirom na sve veću demokratizaciju kulture, pruža se mogućnost proučavanja svega što se može dovesti u vezu sa socijalnom kulturom, počev od specifičnosti tradiconalne kulture, različitosti unutar zajednice a može imati uticaja na grupu i njeno ponašanje. Na posmatranom uzorku, na kulturu življenja utiče mješanje više kultura koje traju vjekovima na ovom području.

Model „nacionalne kulture“ Geerta Hofsteda je jedan je od najpoznatijih istraživačkih modela kulture. On kulturu definiše kao „kolektivno programiranje uma koje razlikuje članove jedne grupe ili kategorije ljudi od drugih“ (Hofstede, 2011). Nacionalna kultura, prema Hofstedeu, je dio mentalnog softvera koji usvajamo tokom prvih desetak godina života, socijalizacijom tokom djetinjstva i mladosti u porodici a kasnije dijelom u školi i okruženju. To je period kada usvajamo i razvijamo većinu naših bazičnih vrijednosti koje su pod uticajem kulturnih obrazaca, prije svega roditelja koji na direktan ili indirektan način prenose na svoju djecu (Hofstede, 2005).

Istražujući primjenu i značaj Hofstedovog modela nacionalne kulture nalazimo istraživanja u proučavanju pojedinca, u oblasti obrazovanja i međukulturalne komunikacije, nastavnom procesu, u proučavanju manjih grupa. Sredinom dvadesetog vijeka međukulturalna pedagogija poklanja sve veći značaj ovom problemu sa željom da se ukaže na kulturne razlike u učionici (Lado, 1957; Rian, 2013; Chan, 1999). Hofstede i Minkov (2010) ukazuju na mogućnost primjene Hofstedeovog modela na razlike u očekivanjima u učionici i normama ponašanja što dodatno ukazuje na značaj proučavanja dimenzija kulture.

Da bismo ukazali na mogućnost primjene Hofedove teorije, oslanjamo se na brojna istraživanja koja potvrđuju da na roditeljstvo utiču uvjerenja roditelja, iskustva transgeneracijskog prenošenja, uslovi življenja, obrazovanje i naravno osobina ličnosti obje strane u vaspitnom procesu. Brojna istraživanja

pokazuju da su roditeljska uvjerenja pod snažnim utjecajem okruženja, tj. pod utjecajem kulture, pripadnosti etničkoj ili socijalnoj grupi (Bornstein, Putnick, & Lansford, 2011: 199–213; Lansford et al., 2011a; Melendez, 2005; Suizzo, 2008; Ziehm, Trommsdorff, Heikamp & Park, 2013). U istraživanju Bornstein (2013: 258–265) ističe da se kultura sastoji od različitih normi, ideja, vrijednosti, ponašanja određenih grupa ljudi. Sigel i McGillicuddy-De Lisi (2002: 485–508) konstatuju da roditeljska uvjerenja mogu biti različita, ona su endemska i svojstvena su određenoj kulturi kojoj pripadaju.

Hofstedov u svom radu poseban značaj pridaje međukulturnoj psihologiji objašnjavajući razlike među kulturama kroz četiri primarne dimenzije: distanca moći, individualizam/kolektivizam, izbjegavanje nesigurnosti i muškost/ženstvenost.

Distanca moći – Hofsted definiše kao opseg u kojoj manje moćni članovi porodice, grupe, društva, organizacija i institucija prihvataju i očekuju da se moć nejednako distribuira. Ova dimenzija se manifestuje tako da se nivo nejednakosti prihvata u porodici, grupi, radnoj organizaciji, društvu jednako i od sljedbenika i od vođa. Na osnovu ove dimenzije možemo procijeniti kako je u nekoj kulturi riješen problem socijalne nejednakosti, kako je riješen problem nejednakosti i odnos prema autoritetu. Istraživanja pokazuju da u situacijama gdje imamo visok stepen distance moći, djeca ne postavljaju pitanja o odlukama, prihvataju roditelja kao nekoga ko ima moć. Društva sa niskom distancom moći imaju opuštenije odnose u porodici, postoji uvažavanje mišljenja, hijerarhija nije izražena. Istraživanja su pokazala da se Srbija ubraja u zemlje sa visokim skorom na dimenziji distanca moći (86), što znači da ljudi prihvataju hijerarhijski poredak. Hijerarhija je visoko izražena počev od porodice kroz poštovanje i poslušnost prema starijima (Hofstede (2001).

Individualizam/Kolektivizam, dimenzija kojom se objašnjava nivo i način do kojeg su pripadnici društva integrisani u grupe. U individualističkim kulturama veze među pripadnicima društva su fleksibilne i slabe. U društvima visoko izraženog individualizma privatnost se cijeni a od pojedinaca se očekuje da prije svega brinu za sebe i užu porodicu, uspjeh pojedinca cijeni se i motiviše, individualni uspjeh je važniji od grupnog. Suprotno, u kolektivističkim kulturama pripadnici društva su od rođenja integrisani u snažno povezane grupe, često proširene porodice, koje nastavljaju štititi jedni druge uz bezuslovnu odanost (Katunarić, 1996: 25–26). Hofstedovo istraživanje na području bivše Jugoslavije ukazuje na nizak indeks na skali individualizacije, što ukazuje na izražen kolektivizam (Srbija 25, Hrvatska 33, Slovenija 27).

Treća dimenzija kulture je „muževnost“ ili „ženstvenost“ (maskulinitet/feminitet), ne odnosi se na stavove i karakteristike pojedinaca već se odnosi na cijelo društvo, a manifestuju se kroz podjednako prihvatanje jednakosti, vred-

novanja naklonosti prema drugima. Kulture koje su „muževnije“ karakteriše ambicioznost, želja za uspjehom, slabiji naglasak na odnosima sa drugima. U „ženstvenim“ kulturama članovi društva su brižniji, skromniji, nenametljivi, religija ima veliki uticaj na ponašanje pojedinca, a očuvanje međusobnih odnosa je bitna stavka u međuljudskim i poslovnim krugovima. U „ženskim“ kulturama postoji manje prepreka i predrasuda prema napredovanju žene unutar porodice, zatim postoji ravnoteža između porodice i posla. Na osnovu Hofstedovog istraživanja Jugoslavija je bila na sredini, osim Slovenije koja pokazuje nizak nivo maskuliniteta (Milošević B., 2013).

Izbjegavanje neizvjesnosti označava nivo do kojeg pojedinac u društvu osjeća nelagodu u suočavanju s neizvjesnošću i neizvjesnim situacijama. Ova dimenzija pokazuje kako i na koji način se društvo nosi s činjenicom da je budućnost nepredvidljiva i da ju je nemoguće kontrolisati. Pripadnici kulture koji postižu visoke skorove na dimenziji izbjegavanje neizvjesnosti poštuju rigidne običaje i vjerovanja, ne tolerišu nepredvidljive situacije, preferiraju formalizaciju, standardizaciju, kao i hijerarhiju koja u društvu treba da obezbijedi stabilnost i uređenost. U kulturama gde je visoko izbjegavanje neizvjesnosti postoji otpornost prema drugačijem i novom ponašanju, načinu življenja i promjenama. U kulturama sa niskim indeksom izbjegavanja neizvjesnosti na promjene i nesigurnost se gleda kao na izazov, prihvataju se bez straha. Srbija sa svojim skorom od čak 92, na ovoj dimenziji, predstavlja zemlju sa veoma visokim nivoom izbjegavanja neizvjesnosti. Dimenzije kulture ne možemo posmatrati izolovano od drugih uticaja. Brojni faktori doprinose promjenama koje dovode do gubljenja nekih karakteristika kulture što utiče na način življenja posebno na „male“ kulture i dovodi do „brisanja“ razlika koje postoje.

Metodološki okvir istraživanja

Istraživanje je sprovedeno u Novom Pazaru i Raški. U uzorku je zastupljeno 702 roditelja i 360 srednjoškolaca. Istraživanje je sprovedeno sa ciljem da utvrdimo da li postoji razlika na skali dimenzije nacionalne kulture na poduzorcima roditelji iz Novog Pazara i roditelji iz Raške, te da li postoji razlika na skali dimenzija kulture roditelja i djece. Takođe, cilj je utvrditi da li nivo formalnog obrazovanja roditelja utiče na dimenzije kulture djece.

Za potrebe istraživanja primijenjen je Upitnik o ličnim socio-demografskim podacima roditelja i djece; Upitnik o dimenzijama kulture – Dorfman & Howell – Dimensions of Culture Questionnaire (1988) namijenjen je roditeljima i djeci. Primjenom Chrombach Alfa koeficijenta dobijene su prihvatljive vrijednosti iznad 0,70. Krombach alfa svih dimenzija (subtestova) imaju zadovoljavajuću pouzdanost, tj. pouzdanost višu od granične vrijednosti od 0,70.

Hipoteze istraživanja

- Postoji razlika na skali dimenzija kulture roditelja iz Novog Pazara i roditelja iz Raške.
- Postoji razlika na skali dimenzije kulture roditelja i skali dimenzije kulture mladih na ukupnom uzorku i na poduzorcima istraživanja.
- Postoji razlika u izraženosti dimenzija kulture mladih zavisno od nivoa obrazovanja roditelja na ukupnom uzorku i poduzorcima istraživanja.

**Tabela br. 1. Stepen izraženosti dimenzije
upitnika kulturnih vrijednosti, roditelji**

	N	Min	Max	M	SD
Izbjegavanje neizvjesnosti	702	1,00	5,00	3,97	0,70
Individualizam/kolektivizam	702	1,67	5,00	3,44	0,70
Udaljenost moći	702	1,83	4,67	3,10	0,62
Maskulinitet/femininitet	702	1,38	4,88	2,99	0,85

N – broj ispitanika, Min – Minimum, Max – Maksimum, M – aritmetička sredina, SD – prosječno standardno odstupanje od aritmetičke sredine

Na osnovu odgovora roditelja, stepen izraženosti dimenzija kulture na ukupnom uzorku je sljedeći: izbjegavanje neizvjesnosti ($M = 3,97$), slijedi individualizam/kolektivizam ($M = 3,44$), udaljenost moći ($M = 3,1$) i maskulinitet/femininitet ($M = 2,99$).

**Tabela br. 2. Stepen izraženosti dimenzije
upitnika kulturnih vrijednosti, djece**

	N	Min	Max	M	SD
Izbjegavanje neizvjesnosti	360	1,00	5,00	3,98	0,85
Individualizam/kolektivizam	359	1,50	5,00	3,51	0,68
Udaljenost moći	360	1,00	5,00	2,65	0,77
Maskulinitet/femininitet	358	1,13	5,00	2,86	0,77

N – broj ispitanika, Min – Minimum, Max – Maksimum, M – aritmetička sredina, SD – prosječno standardno odstupanje od aritmetičke sredine

Na osnovu dobijenih rezultata, izbjegavanje neizvjesnosti je dimenzija sa najvišim skorom na uzorku ($M = 3,98$), slijedi individualizam/kolektivizam ($M = 3,51$), maskulinitet/femininitet ($M = 2,86$) i kao najmanje izražena dimenzija udaljenost moći ($M = 2,65$).

Postoji razlika na skali dimenzija kulture roditelja iz Novog Pazara i roditelja iz Raške.

Tabela br. 3. Razlike u izraženosti dimenzija kulture roditelja iz Novog Pazara i roditelja iz Raške

	Raška		Novi Pazar		Total		Mann-W-hitney U	P
	M	SD	M	SD	M	SD		
Izbjegavanje neizvjesnosti	4,0096	0,60788	3,9546	0,73444	3,9709	0,69918	51,091	0,861
Individualizam/kolektivizam	3,4992	0,71807	3,4162	0,69783	3,4409	0,70443	46,610	0,045
Udaljenost moći	3,2552	0,57782	3,0291	0,62987	3,0964	0,62308	39,736	0,001
Maskulinitet/femininitet	3,1310	0,96052	2,9343	0,79535	2,9929	0,85196	44,919	0,007

Na poduzorcima roditelja iz Novog Pazara i roditelja iz Raške ustanovljene su razlike na dimenzijama: individualizam/kolektivizam, udaljenost moći i maskulinitet/femininitet. Dimenzije kolektivizam, femininitet i udaljenost moći izražene su na poduzorku roditelja iz Raške u odnosu na roditelje iz Novog Pazara.

Postoji razlika na skali dimenzije kulture roditelja i skali dimenzije kulture mladih na ukupnom uzorku i na poduzorcima istraživanja.

Tabela br. 4. Razlike na dimenzijama kulture između mladih i njihovih roditelja, ukupan uzorak

		Izbjegavanje neizvjesnosti	Individualizam/kolektivizam	Udaljenost moći	Maskulinitet/femininitet
Mladi	M	3,981	3,506	2,651	2,855
	SD	0,846	0,682	0,772	0,766
Roditelji	M	3,971	3,441	3,096	2,993
	SD	0,699	0,704	0,623	0,852
Mann-Whitney U		119.444,500	120.129,500	82.238,000	116.533,500
P		0,142	0,212	0,001	0,053

Statistički značajne razlike ustanovljene su na dimenzijama: udaljenost moći i maskulinitet/femininitet. Naime, roditelji imaju viši skor na udaljenost moći ($M = 3,09$) u odnosu na njihovu djecu ($M = 2,65$). Takođe, roditelji imaju i viši prosječni skor na dimenziji maskulinitet/ femininitet ($M = 2,99$) u odnosu na djecu ($M = 2,85$).

Tabela br. 5. Razlike na dimenzijama kulture između mladih i njihovih roditelja, dva poduzorka

			Izbjegavanje neizvjesnosti	Individualizam/ kolektivizam	Udaljenost moći	Maskulinitet/ femininitet
Mladi iz Raške	Učenici	M	3,835	3,636	2,735	2,925
		SD	0,802	0,703	0,690	0,681
	Roditelji	M	4,010	3,499	3,255	3,131
		SD	0,608	0,718	0,578	0,961
Mann-Whitney U			10.198,000	9.920,500	6.407,500	9.507,500
P			0,157	0,100	0,001	0,040
Mladi iz Novog Pazara	Učenici	M	4,044	3,450	2,616	2,826
		SD	0,858	0,667	0,803	0,798
	Roditelji	M	3,955	3,416	3,029	2,934
		SD	0,734	0,698	0,630	0,795
Mann-Whitney U			54.731,000	60.868,500	42.218,00	58.814,500
P			0,008	0.652	0,001	0.234

Na poduzorku mladih iz Raške, statistički značajne razlike ustanovljene su na dimenzijama: udaljenost moći i maskulinitet/femininitet roditelja u odnosu na djecu.

Na poduzorku mladih iz Novog Pazara razlike postoje na dimenzijama kulture: izbjegavanje neizvjesnosti i udaljenost moći.

Postoji razlika u izraženosti dimenzija kulture mladih zavisno od nivoa obrazovanja roditelja na ukupnom uzorku i poduzorcima istraživanja.

Tabela br. 6. Razlike na dimenzijama upitnika dimenzije kulture s obzirom na obrazovanje majke

	Osnovno		Srednje		Više i visoko		Total		Kruskal Wallis Test	P
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD		
Izbjegavanje neizvjesnosti	4	0,983	3,987	0,798	3,954	0,85	3,98	0,847	1,036	0,596
Individualizam/kolektivizam	3,31	0,64	3,525	0,713	3,584	0,63	3,503	0,682	7,679	0,022
Udaljenost moći	2,636	0,851	2,711	0,775	2,558	0,709	2,653	0,772	2,213	0,331
Maskulinitet/femininitet	2,725	0,854	2,903	0,733	2,849	0,768	2,855	0,767	2,669	0,263

Razlike su ispitane na ukupnom uzorku i testirane Kruskal Valisovim testom. Razlika postoji na dimenziji kulture: individualizam/kolektivizam. Učenici čije majke imaju najviši stepen obrazovanja imaju najviši skor na ovoj dimenziji kulture, a majke sa najnižim obrazovnim nivoom imaju najniži skor. Najviši skor na dimenziji kulture: individualizam/kolektivizam imaju učenici iz Novog Pazara čije majke imaju više i visoko obrazovanje.

Tabela br. 7. Razlike na dimenzijama upitnika dimenzije kulture s obzirom na obrazovanje oca

	Osnovno		Srednje		Više i visoko		Total		Kruskal Wallis Test	P
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD		
Izbjegavanje neizvjesnosti	3,721	1,116	4,002	0,849	0,845	0,755	3,975	0,845	1,094	0,579
Individualizam/kolektivizam	3,263	0,685	3,525	0,713	3,535	0,612	3,505	0,677	4,982	0,083
Udaljenost moći	2,813	0,823	2,661	0,791	2,602	0,731	2,653	0,772	1,504	0,471
Paternalizam	3,511	0,786	3,444	0,713	3,287	0,715	3,392	0,723	5,816	0,055
Maskulinitet/femininitet	2,953	0,905	2,883	0,731	2,798	0,784	2,857	0,767	1,317	0,518

Ispitali smo da li se učenici čiji očevi imaju različit stepen formalnog obrazovanja statistički značajno razlikuju na dimenzijama kulture na ukupnom uzorku. Razlike su testirane Kruskal Valisovim testom. Statistička značajnost ovog testa iznad je granične vrijednosti, te zaključujemo da statistički značajna razlika ne postoji.

Završna razmatranja

Referentni teorijski okvir i polazna osnova ovog rada jeste kultura kao „mentalni softver“ koji predstavlja skup obilježja karakterističnih za pojedinca i grupu, koje se odražavaju na način mišljenja, vjerovanja, ponašanja i uzajamnog djelovanja unutar jedne grupe. Kultura je organizovana, razvija se i održava kroz vrijeme, time postaje zajednička tvorevina koja se prenosi s generacije na generaciju. Kulturne razlike postoje, njih je poželjno identifikovati i na pravi način percipirati kao bogatstvo i kao mogućnost razumjevanja među grupama.

Na osnovu rezultata istraživanja ustanovili smo da je kolektivizam izraženiji na uzorku roditelja koji žive u Raški u odnosu na roditelje koji žive u Novom Pazaru. Izraženost kolektivizma posljedica je socijalizacije koju pojedinac preuzima i prenosi s generacije na generaciju. Raška je grad sa oko trideset hiljada stanovnika što potvrđuje činjenicu da manji broj stanovnika pruža mogućnost međusobne povezanosti i usredsređenosti jednih na druge. Takođe, u Raški zastupljene su porodice sa više generacija, tradicionalni odnosi su izraženiji nego u većim mjestima čime možemo objasniti razliku na dimenziji kolektivizam na poduzorku roditelja u Raškoj. Udaljenost moći je visoko izražena u bivšim socijalističkim društvima, u manjim mjestima, na područjima koja imaju manje mogućnosti za ekonomski razvoj, napredovanje i obrazovanje što možemo povezati sa trenutnim stanjem u ovoj opštini koja se ubraja u nerazvijeno područje.

Ispitujući razlike na skali dimenzija kulture na uzorku roditelja iz Novog Pazara i Raške i dimenzija kulture mladih, ustanovljene su razlike na dimenzijama kulture: izbjegavanje neizvjesnosti, udaljenost moći i maskulinitet. Rezultati su pokazatelj da roditelji trpe uticaj duboko ukorijenjenih vrijednosti karakterističnih za Balkan i Srbiju što ne možemo reći da je karakteristično za nove generacije. Ovaj podatak ide u prilog činjenici da je kultura podložna promjenama pod uticajem vremena i faktora koji utiču na usvajanje novih „modernih“ vrijednosti i normi ponašanja koje često nisu u skladu sa postojećim kulturnim normama važećim za roditelje i starije članove zajednice. Mladi su društvena grupa koja teži vrijednostima koje su svojstvene samo mladima a to su izjednačavanje polova, ravnopravnosti, vrednovanju kvaliteta

a ne nadmoći po nekim drugim osnovama. Njihove vrijednosti su pod uticajem vrijednosti zajednice kojoj pripadaju, sveukupnim dešavanjima u zajednici, ali sa naznakama promjena koje možemo primjetiti kroz određene dimenzije kulture. Visoko izražena udaljenost moći na uzorku roditelja pod uticajem je tradicionalnih shvatanja, shvatanje da moć mora biti neravnomjerno raspoređena, hijerarhija u porodici mora postojati, te da u društvu mora postojati hijerarhija koja često vodi potčinjenosti. Pešić zaključuje da tradicionalističke vrijednosne orijentacije u Srbiji ostaju dominantne kao što su kolektivism, autoritarnost, patrijarhalnost, neupitna podjela poslova između polova, način odlučivanja u porodici (Pešić, 2006: 289–307). Drugačija zapažanja nalazimo u radovima Matejević (2007), koja navodi slabljenje uticaja tradicionalnih odnosa na vaspitanje. Postoji međugeneracijsko prenošenje vrijednosti i obrazaca ponašanja, ali sa novim načinima traganja za identitetom koji je prepoznatljiv kod mladih (Matejević, 2007 prema Ivana S., 2016: 1–14). Značajno je pomenuti Radoman (2011) i istraživanje vrijednosnih orijentacija mladih (tradicionalizam, konzervativizam, nacionalizam i orijentacija prema nasilju u školama) u šest gradova u Srbiji (Beograd, Novi Sad, Kruševac, Zrenjanin, Niš i Novi Pazar) kojim potvrđuje da je tradicionalizam skoro pet puta manje izražen kod ispitanica i skoro četiri puta više liberalne/netradicionalne vrijednosti izražene takođe kod ispitanica (Radoman, 2011: 247–268). Bešić, navodi podatke istraživanja, koji ukazuju da su mlađe generacije u manjoj mjeri tradicionalno orijentisane u odnosu na prethodne generacije, a više sklone modernim porodičnim vrijednostima, odnosno rodnom egalitarizmu (Bešić, 2014: 393).

Ispitujući da li nivo formalnog obrazovanja roditelja utiče na dimenzije kulture djece, došli smo do rezultata koji pokazuju da postoji razlika na dimenziji kulture individualizam/kolektivism kod mladih iz Novog Pazara čije majke imaju više i visoko obrazovanje u odnosu na mlade čije majke imaju srednji nivo obrazovanja. Nivo obrazovanja roditelja može biti uzrok nejednakosti (socijalne, ekonomske) i brojnih drugih odlika koje ukazuju na mogućnost uticaja nivoa obrazovanja na dimenzije kulture roditelja koji će prenositi na mlade. Smatramo da je značajno napomenuti da na prostoru Sandžaka do 2000. godine nije bilo visokoškolskih ustanova. Nakon završene srednje škole, za nastavak obrazovanja odlučivao se mali broj mladih žena koje su nastavljale školovanje jer su se suočavale sa brojnim preprekama. Prepreke kao što su finansijske prirode, udaljenost većih centara, stereotipi i predrasude doprinjele su strukturi obrazovanja stanovništva na ovom području. Ovi problemi su decenijama pratili brojne generacije što se odrazilo na dimenzije kulture na ovom području. Cjelokupna situacija uticala je na postizanje visokih skorova na dimenziji kulture udaljenost moći, izbjegavanje neizvjesnosti. Povezanost

kolektivizama, visokog obrazovanja majki na ovom uzorku je pokazatelj uticaja vrijednosti koje se prenose s generacije na generaciju, zatim majke su te koje unutar porodice grade povezanost i održavaju je. Ako posmatramo socijalno ponašanje kroz ovu dimenziju kulture, možemo shvatiti kolektivizam kao ponašanje koje je prihvatljivo za veliki broj osoba jer je kolektivizam visoko izražen na ukupnom uzorku i poduzorcima, a individualizam je svojstven onima koji preferiraju ponašanja koja nisu u skladu sa datom kulturom, u ovom slučaju mladi su ti koji teže promjenama.

S obzirom na specifičnost Sandžaka ili raške oblasti smatramo da ne postoji dovoljno istraživanja koja objektivno sagledaju kulturu kao složenu cjelinu sastavljenu od znanja, vjerovanja, morala, običaja, navika koje su karakteristične za ovo područje. U cilju razumjevanja sličnosti i razlika kulturnološki tradicionalnih i savremenih društveno-socijalnih aspekata življenja na ovom multikulturalnom području potrebna su istraživanja etnologa, sociologa, psihologa u proučavanju socijalne kulture sa posebnim osvrtom na dimenzije nacionalne kulture koje imaju važnu ulogu u međukulturalnoj komunikaciji.

Literatura

- Bešić, M. (2014). *Tranzicione traume i promene vrednosnih orijentacija – generacijski pristup – komparativna empirijska studija vrednosti u zemljama bivše Jugoslavije*. Beograd: Fakultet političkih nauka Univerziteta; Beograd: Čigoja štampa.
- Bornstein, M. H. (2011). „Parenting and child mental health: A cross-cultural perspective“. *World Psychiatry*, 12 (3), 258–265.
- Bornstein, M. H. (2013). „Parenting and child mental health: A cross-cultural perspective“. *World Psychiatry*, 12 (3), 258–265.
- Dorfman, P., W., Gupta, V., Hanges, i dr., (2004). *Culture, Leadership, and Organizations: The GLOBE Study of 62 Societies*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Hofstede, G. (2001). *Cultures's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
- Hofstede, G., & Bond, M. H. (1988). „The Confucius connection: From cultural roots to economic growth“. *Organizational Dynamics* 16, 4–21.
- Hofstede, G., & Hofstede, G. J. (2005). *Cultures and organizations: Software of the mind* (2nd Ed.). New York: McGraw-Hill.
- Hofstede, G., (2011). „Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context“. *Online Readings in Psychology and Culture* (ORPC), 2 (1), str. 3–26.

- Hofstede, G., Hofstede, G. J., & Minkov, M. (2010). *Cultures and organizations: Software of the mind* (3rd Ed.). New York: McGraw-Hill.
- Katunarić V. (1996). *Tri lica kulture*. Društvena istraživanja, 6 (5–6).
- Katunarić, V. (2012). *Putovi modernih društava. Izazovi historijske sociologije*. Zagreb – Zadar: Antibarbarus – Sveučilište u Zadru.
- Lado, R. (1957). *Linguistics across cultures*. Ann Arbor. Michigan, USA: University of Michigan Press.
- Lansford, J. E., Bornstein, M. H., Dodge, K. A., Skinner, A. T., Putnick, D. L., & DeaterDeckard, K. (2011a). „Attributions and attitudes of mothers and fathers in the United States“. *Parenting*, 11 (2–3), 199–213.
- Lansford, J. E., Chang, L., Dodge, K. A., Malone, P. S., Oburu, P., Palmérus, K., ... & Quinn, N. (2005). „Physical discipline and children’s adjustment: Cultural normativeness as a moderator“. *Child Development*, 76 (6), 1234–1246.
- Matejević, M. (2007). *Vrednosne orijentacije i vaspitni stil roditelja*. Niš: Filozofski fakultet.
- McGillicuddy-De Lisi, A., De Lisi R. (2007). „Perceptions of Family Relations When Mothers and Fathers Are Depicted With Different Parenting Styles“, *The Journal of Genetic Psychology*, 168 (4), 425–442.
- McKnight, C. G., Huebner, E. S., & Suldo, S. (2002). „Relationships among stressful life events, temperament, problem behavior, and global life satisfaction in adolescents“. *Psychology in the Schools*, 39 (6), 677–687.
- Melendez, L. (2005). „Parental beliefs and practices around early self-regulation: The impact of culture and immigration“. *Infants and Young Children*, 18 (2), 136–146.
- Milošević, B. (2013). *Organizacija rada u globalnoj tranziciji, prilozi Sociologiji organizacije*, Beograd: Agencija Filip Višnjić – Prosveta.
- Pešić, J. (2006). „Persistence of traditionalist value orientations in Serbia“. *Sociologija*, 48 (4), 289–307.
- Radoman, M. (2011). *Stavovi i vrednosne orijentacije srednjoškolaca u Srbiji* (Vol. 31). Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji.
- Ryan, J. (2013). „Comparing learning characteristics in Chinese and Anglophone cultures: Pitfalls and insights“. In M. Cortazzi and L. Jin (Eds.) *Cultures of Learning: International Perspectives on Language Learning and Education* (pp. 41–58). New York, NY: Palgrave MacMillan.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). „Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being“. *American Psychologist*, 55, 1, 68–78.

- Sigel, I. E., & McGillicuddy-De Lisi A. V. (2002). „Parent Beliefs Are Cognitions: The Dynamic Belief Systems Model“. In: M. H. Bornstein (Ed.) *Handbook of parenting: Becoming a parent*, Vol. 3. (pp. 485–508). London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Suizzo, M. A., Chen, W. C., Cheng, C. C., Liang, A. S., Contreras, H., Zanger, D. & Robinson, C. (2008). „Parental beliefs about young children’s socialization across US ethnic groups: Coexistence of independence and interdependence“. *Early Child Development and Care*, 178 (5), 467–486.

**Semrija SMAILOVIĆ & Amela MURATOVIĆ &
Alma ČOLOVIĆ-MEĐEDOVIĆ**

**APPLICATION OF GEERT HOFSTED’S THEORY TO THE
EXAMINATION OF THE PERCEPTION OF THE
DIMENSION OF CULTURE OF PARENTS AND YOUNG
PEOPLE IN NOVI PAZAR AND RAŠKA**

The reference theoretical framework for the purposes of this paper, which deals with the research of cultural differences and cultural interactions in multicultural environments, is the theory of Geert Hofstede. The research problem is operationalized by the question – does it trigger a cultural interaction of different perceptions of the dimension of culture by young people in relation to their parents?

The research was conducted with the aim to determine that there is a difference in the scale of dimensions of national culture on subsamples consisting of young people and parents from Novi Pazar and Raska, with independent variable research of parents’ educational level and cultural dimensions of their children. The sample includes 360 high school students from the territory of Novi Pazar and Raska and 702 parents. The research instruments used were the Questionnaire on Personal Socio-Demographic Data for Parents and Children and the Questionnaire on the Dimensions of Culture – Dorfman & Howell – Dimensions of Culture Kuestionnaire (1988) for parents and children.

The results of the research show that there is a low, but statistically significant difference in the degree of expression of the dimensions of the culture of parents and children. In the sample of parents, the degree of expression of cultural dimensions is as follows: avoidance of uncertainty ($M = 3.97$), followed by individualism / collectivism ($M = 3.44$), distance of power ($M = 3.1$) and masculinity / femininity ($M = 2.99$). In the sample of young people, the degree of expression of the dimensions of children’s culture is as follows: avoidance of uncertainty ($M = 3.98$), followed by individualism / collectivism

sm ($M = 3.51$), masculinity / femininity ($M = 2.86$) and the dimension of power distance ($M = 2.65$). Differences were found on the subsamples of parents from Novi Pazar and parents from Raska, on the dimensions: individualism / collectivism, distance of power and masculinity / femininity. All three dimensions are more pronounced in parents from Raska.

Examining the difference in the dimensions of parental and child culture, we found a statistically significant difference in the dimensions: distance of power and masculinity / femininity.

With the Kruskal Wallis test, we found that the level of education of parents affects the dimensions of children's culture. It was found that there is a difference in the dimension of culture individualism / collectivism and the level of education of parents. The highest score on the dimension of culture: individualism / collectivism has students from Novi Pazar whose mothers have higher and higher education. Formal education of fathers does not have a statistically significant impact on the dimensions of children's culture.

Key words: *dimensions of national culture, cultural differences, parents*